

perhaps even more than the delineation of Vinland, which most clearly seems to lift the map out of its period and might suggest – were the converging evidence to the contrary less strong – the work of a counterfeiter». Denne bevisførelse er af følgende karakter: Da kortet selv er tegnet på pergament og beskrevet med en vanskelig daterbar prentet skrift, beror dateringen og dermed dets autenticitet på sammenhængen med Tartar-teksten, der kan henføres til Central-europa ca. 1450 ifølge papir og skrift. Denne sammenhæng etableres af et senere fundet fragment af Vincent af Beauvais' *Speculum Historiale*, skrevet med en hånd og på et papir der ligner Tartar-relationen, således at når *Speculum* teksten lægges mellem Tartar-skriftet og Vinlandskortet passer ormehullerne i de tre afdelinger til hinanden. Dette er påvist af den samme antikvar-boghandler som oprindeligt skaffede kortet til veje, og han har aldrig villet opgive fundstedet, fordi det kunne skade ham i fremtidige forretninger.

Det forekommer mig at det at udgiverne på så svagt et grundlag har lanceret deres fund så markskrigrisk, er det mest fældende eksempel på deres svigtende forståelse for videnskabens krav.

INGE SKOVGAARD-PETERSEN

NYERE TID

LEIF GRANE: Protest og konsekvens. Faser i Martin Luthers Tænkning indtil 1525. København, Gyldendal, 1968. 226 s. 47 kr.

Professor Granes bog kommer som et markant post scriptum til strømmen af jubilæumslitteratur i anledning af 450-årsdagen for teseopslaget (hvis et sådant da fandt sted!) i 1517. Hensigten med bogen er »at fremlægge en almen introduktion til Luthers tankeverden«, og det vil for Grane sige, at det gælder om at »præsentere Luthers tænkning«, derimod ikke om at tegne et billede af Luthers liv. Grane tager i bogens indledning afstand fra den psykologisk-biografiske metode, som efter hans mening står i fare for at fortabe sig i uvæsentlige ting. På den anden side har Grane ikke villet systematisere Luthers tænkning, dvs. fremstille den tematisk, men han har valgt at gøre rede for *faser* i Luthers tænkning indtil 1525, idet han er af den opfattelse, at med »De servo arbitrio« havde Luther fået sagt det væsentligste af, hvad han havde på hjerte. Det har været målet at vise, »at Luthers tænkning er præget af en sjælden sluttethed«.

Inden jeg går over til en nærmere omtale af bogens enkelte kapitler, vil nogle formelle bemærkninger være på deres plads. Grane er en meget dygtig og levende skribent, men det forekommer mig, at han i denne bog ikke er på sit højeste. Sproget er undertiden direkte dårligt (»Luther så i Müntzer en konsekvent videreførelse af Karlstadts ideer« – s. 173), og metaforerne er ofte underlige (betegnelserne »Bibelen«, »Augustin« og »Luther« sammenlignes med byggeklodser og gær! – s. 47). Store dele af bogen er præget af den pseudo-kierkegaardiske jargon, som trives i visse kredse (et eksempel blandt mange: Luther indså, »at hans virkelighed var den *ikke* at være i sandheden. Det svar, han hørte, sagde ham, at alle forsøg på at realisere sig selv ender i intetheden« – s. 44) – men pludselig kan Grane – noget inkonsekvent – også vrænge ad den (»det,

som man nu ynder at kalde eksistensen« – s. 182). En række trykfejl kan man vel ikke lægge forf. til last, og med en enkelt undtagelse (»tilegner« i stedet for »tilregner« – s. 95) er de da heller ikke meningsforstyrrende. – Alt i alt kan man dog glæde sig over den klarhed, hvormed Grane også i denne bog kan udtrykke, hvad han har at sige. Og hvad er det så, han har at sige?

Jeg har allerede berørt bogens indledning, hvor Grane gør rede for *sin* metode, til forskel fra andre mulige. For mig at se er grænserne mellem de forskellige metoder nu ikke slet så skarpe, som Grane synes at mene. Grane distancerer sig kraftigst fra den biografisk-psykologiske fremstillingsform, og det er da naturligt, når han nu interesserer sig mest for Luthers tænkning, men selvfølgelig er der både biografi og psykologi også i hans fremstilling (derimod ikke psykiatri – Grane synes ikke (s. 13) at have overvejet forskellen på psykologi og psykiatri) – Grane understreger jo selv enheden af tanke og *vilje* hos Luther (s. 17). Imidlertid er det om Luthers tænkning bogen skal handle, og det er naturligvis fuldt ud berettiget.

Kap. I »I Ockhams skole« tegner et billede af det milieu, specielt det filosofiske, som Luther levede i. Bortset fra fremstillingen af ockhamismens videnskabsbegreb (s. 26), som jeg trods mange gennemlæsninger ikke har kunnet få mening i, er det som venteligt et udmærket kapitel. Mod slutningen antydes et spændende perspektiv: Hvad har ockhamismens fremhævelse af, at virkeligheden er de konkrete, enkelte ting, betydet for Luthers klosterkamp? (s. 30f.).

Kap. II »På fuldkommenhedens vej – Luther som munk« skildrer klosterkampen. Luther spørger (jfr. ovfr.) efter menneskets virkelighed, og han bliver bestandig »kastet tilbage på sin egen tomhed«. I randbemærkningerne til Lombarderens sentenser (fra 1509/10) ser vi hans begyndende opgør med filosofien, men vi kan først igen følge hans udvikling nogle år senere, nemlig i den første salmeforelæsning, som kap. III »Doktor i den hellige skrift« beskæftiger sig indgående med. Der gives i dette kapitel en redegørelse for Luthers tropologiske tolkning af skriften, som fører til menneskets selvfordømmelse: »indsigten i, at livet er givet af Gud, og at mennesket intet kan føje til det« (s. 66), og i, at mennesket kun har nåden og troen som mulighed over for Gud. Dermed er ifølge Grane (og her tager han standpunkt i den løbende diskussion) den unge Luthers teologi i alt væsentligt udformet.

Nu kommer så anvendelsen af den nye indsigt på den overleverede teologi, som Grane behandler i kap. IV »Opgør med fortiden«. I dette store kapitel uddybes bl. a. Luthers afvisning af filosofien. Luther er ikke antiintellektualist, men han fordømmer filosofien ud fra et teologisk standpunkt, fordi den »alene beskæftiger sig med det skabte og fortaber sig i tingenes selvstændige væren i stedet for at forstå skabningen i dens relation til Skaberen« (s. 78). Der foreligger rigtignok også et andet synspunkt for afvisningen af filosofien. »Da vi er løgnere, kan sandheden kun komme til os under modsat skikkelse af det, vi tænker«, skriver Grane (s. 79). Jamen så må filosofien jo fordømmes – ikke p. gr. a. det, den faktisk foretager sig, men fordi den på forhånd er løgn. Jeg er ikke klar over, om inkonsekvensen her skyldes Grane eller Luther selv. – I samme kapitel findes også en gennemgang af Luthers syn på Guds retfærdighed (Rom. 1,17), som indeholder »at kun i tilliden til at *alt* beror på Gud, er mennesket befriet fra den selvkredsning, der får det til at tage alt, hvad det har med at

gøre, i sin egen tjeneste» (s. 95). Så sympatisk og indtrængende fremstillingen af Luthers tankegang end er, så får man dog her – efter min mening – et uhyggeligt fingerpeg om den passivitet i politisk henseende, som har kendetegnet og kendetegner lutherdommen: Det gælder ikke om at give livet mening, »men om at modtage det som den, der er sat til at leve det, *ikke til at give det skikkelse*, som om det blot var et stof, som vi er sat til at forme« (s. 95 – min kursivering).

I kapitel V om »Afladsstriden og dens konsekvenser« nævner Grane lige den løbende diskussion, men koncentrerer sig ellers om at vise, at afladsstriden bliver en strid om myndigheden i kirken, som fører frem til, at der for Luther kun er én form for embede i kirken: ministerium verbi, ordets tjeneste. I det følgende kapitel VI »Autoritet, kirke og embede« behandler Grane disse tre størrelser hos Luther. Autoriteten er Kristus-forkyndelsen, kirken trosfællesskabet og embedet den funktion at forkynde ordet og forvalte sakramenterne. Derefter drøftes i kapitel VII »Fornylelsen« Luthers omformning af de lærde studier og hans indsats for at forklare begrebet »troen alene«, for at belære om sakramenternes rette brug og for at stille prædikenen i højsædet.

Så kommer i kapitel VIII under overskriften »Kirke og samfund« en gennemgang af Luthers to-regimentslære. Det er første gang i denne bog, man støder på en antydning af kritik af Luther. »Man kommer ikke uden om, at disse problemer (= hvad der er den verdslige øvrigheds opgave) for Luther tager sig adskilligt enklere ud end for os« (s. 159). Det tør antydes! Grane tolker imidlertid to-regimentslæren teologisk og fremhæver, at den ikke er en statsteori, men en måde at udtrykke sondringen mellem tro og gerninger på. Når Luther kræver lydighed mod øvrigheden, er han ikke fyrstetro el. l., men vil placere *gerningerne* på rette sted. Men så er det til gengæld svært at se – efter min mening – hvilken interesse regimentslæren overhovedet kan have i vore dage. Hvad kommer det os ved, at Luther (og Paulus) hævdede, at man skal være øvrigheden underdanig?

Den fornemmelse, man i dette kapitel må få af, at Luther ikke er aktuel uden for en teologisk sammenhæng, bestyrkes, når man går videre til kapitel IX »Sværmere og bønder«, som behandler Luthers sammenstød med Karlstadt og med Müntzer og hans stilling til bondekriegen. Granes kritik er her – med rette – voksende, men han fastholder det konsekvente i Luthers tænkning. Afsnittet om Müntzer (s. 183–192) hører til de bedste i bogen. Grane gør meget klart rede for sammenhængen mellem Müntzers teologi og hans revolutionære bestræbelser. Her er et af de steder i bogen, hvor man virkelig kan se, hvad godt der kan komme ud af at samle sig om en persons tænkning. Til gengæld – forekommer det mig – gør Luthers teologisk motiverede protest intet indtryk. Og man spørger endda sig selv, om der ikke er noget galt med en teologi, som kan føre til afvisning af Müntzer eller af bondeoprørernes berettigede krav »om at erhverve eller generhverve rettigheder, der kunne gøre dem til en ligeberettiget stand i samfundet«.

Bogens sidste kapitel behandler »Striden med Erasmus«. Der er for mig at se ikke noget nyt i dette kapitel. Mere påfaldende er det, at trods Granes afvisning af den biografisk-psykologiske metode, så tolker han her hele vejen Erasmus' holdning psykologisk. Erasmus »nærer uvilje« mod Luther og mod skolestikken, han har »hang til skepsis« osv. Tilsyneladende er det ikke faldet forf.

ind, at også Erasmus' holdning i striden om den frie vilje (som iøvrigt ikke er en »neutral« fri vilje, som det hævdes) kan ses i et teologisk perspektiv. I sin litteraturfortegnelse, som (sammen med en tidstavle) slutter bogen, anfører Grane nok det nyeste værk om Erasmus' teologi (af E.-W. Kohls), men det ser ikke ud til, at han har benyttet det. Derfor bliver dette kapitel også stort set blot en præsentation af efterhånden gamle travere.

Det vil fremgå af ovenstående, at Granes bog ikke er uden mangler. Den største mangel ligger måske i dens relativt beskedne omfang. Det er formodentlig pladshensynet der gør, at ræsonnementerne adskillige gange knyttes sammen med et »svarende hertil« eller »ligeså« o. l., som må give indtryk af, at Luthers tænkning forløb i associationer uden logisk sammenhæng. Og når det nu er Luthers tænkning og dens »sjældne sluttethed«, vi skal lære at kende! Men bogen giver, hvad Grane har villet: et billede af en mand, som drog konsekvenserne af, hvad han selv havde skrevet og sagt. Den er – psykologisk set (sit *venia verbo*) – båret af forfatterens optagethed af Luther – en optagethed, der er så stor, at man undertiden ikke ved, om det er Granes eller Luthers tænkning, man præsenteres for! Sagligt set bæres den af et imponerende kendskab til Luthers skrifter og til litteraturen om dem og ham.

JENS GLEBE MØLLER

Krøniken om Graabrødrenes fordrivelse fra deres klostre i Danmark. Oversat af HENNING HEILESEN. Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse. København, Munksgaard, 1967. 88 s. 17,60 kr.

»Krøniken« om gråbrødrenes fordrivelse fra Danmark er en vigtig kilde til en side af Reformationens historie i Danmark og en af de forholdsvis få kilder, der skildrer begivenhederne fra et katolsk synspunkt. Det må derfor hilses med glæde, at den nu foreligger i en tilgængelig, ny oversættelse til dansk, der kan afløse Fengers oversættelse i Dansk Kirketidende 1851. Oversættelse og indledning er udarbejdet af arkivar Henning Heilesen, der tidligere har ydet et par bidrag til kommenteringen og behandlingen af skriftet.

Om selve indledningen er der kun godt at sige. Den giver en velafvejet fremstilling af de nye forskningsresultater både med hensyn til skriftets affattelse og dets almene baggrund. Det burde dog måske have været nævnt, at pater A. M. Lundin OFM i tidsskriftet »Credo« (42. årgang hæfte 4, Stockholm 1961) har bragt en (svensk) oversættelse af kapitlerne om Malmø, Halmstad, Ystad og Viborg og med bistand af J. Nybo Rasmussen har forsynet dem med en indledning og fyldige noter, der bl. a. aftrykker en del samtidigt kildemateriale. Endvidere har Nybo Rasmussen i Catholica 15 (København 1958) s. 202–10 skrevet en afhandling om broder Søren og hans martyrium, da franciskanerne blev fordrevet fra Ystad. Der var måske også grund til at nævne samme forfatters biografiske arbejder om »krønikens« formentlige hovedforfatter Jacobus Johannis (i Franziskanische Studien 45, 314–37 & Archivum Franciscanum Historicum 58 (1965) 330–31, på dansk i Catholica 20 (1963) s. 109–127 og 22 (1965) s. 134–135).

Oversættelsen er meget omhyggelig og i det store og hele korrekt. Men man kunne nok have ønsket sig, at dens formuleringer havde været noget mere mund-